

УДК 821.161.2-92.09»19»Т.Франко:140.8

АНТИКОМУНІСТИЧНА ПУБЛІЦИСТИКА ТАРАСА ФРАНКА

Уперше введено в науковий обіг статтю Тараса Франка «Чим держаться большевики?» («Громадський вісник», 1922) з циклу публіцистичних нарисів з виразною антикомуністичною спрямованістю.

Ключові слова • більшовизм, окупація, репресії, публіцистика.

У вирі кривавого ХХ ст. було покалічено і знищено багато доль...

Розвал імперій, війни, голодомори, концтабори, перерозподіл територій та утвердження нових державних укладів – усе це вплинуло на траєкторії родинних історій українців того часу. Зібрані докупи і збережені у пам'яті нащадків, усі вони – ці історії – і творять сьогодні «живу» історію нашої країни...

Непростою була і доля Франкових нащадків на крутих перехрестях ХХ віку. Сьогодні ми не лише повертаємо імена Франкових дітей із забуття, а й потрохи заповнюємо оті лакуни в їхніх біографіях, про які було заборонено говорити упродовж радянського періоду нашої історії.

Влітку 1922 року, повернувшись з Харкова до Львова Тарас Франко написав і опублікував у газеті «Громадський вісник» цикл нарисів «З Харкова до Львова» (Чис. 110–112), «Чим держаться большевики?» (Чис. 130) і «По той бік добра і зла» (Чис. 131–135, 138). Ці статті переносять нас у складні умови, в яких перебувала Україна та українці у 20-х роках ХХ ст.

Свого часу дві з цих статей: «З Харкова до Львова» та «По той бік добра і зла» – я умістила у «Вибраному» Тараса Франка у 2-х томах¹, а статтю «Чим держаться большевики?» переочила. Тож виправляю свій недогляд і републікую її тут.

---

¹ Франко Т. По той бік добра і зла // Франко Т. Вибране: У 2 т. / Упоряд. Є. Баран, Н. Тихолоз. Івано-Франківськ: Видавець Сеньків М. Я., 2015. Т. 1. С. 754–778; Франко Т. З Харкова до Львова // Там само. Т. 2. С. 314–326.

У цій статті тридцятирічній автор, ровесник Миколи Хвильового, Миколи Зерова, Леся Курбаса, Павла Тичини та Остапа Вишні, Тарас Франко, як і багато представників покоління «Розстріляного відродження», ставить собі питання: куди рухається Україна? Наскільки довгим буде окупаційне засилля північного сусіда? І чому панування більшовиків в Україні узагалі стало можливим? Відповідей на ці актуальні та болючі питання у той час шукало чимало українців. Шукав їх і син Івана Франка.

На думку Тараса Франка, реакція на довголітнє царське панування та радість, хоча й ілюзорна, від отримання свободи затьмарювали реальну оцінку ситуації в країні. Насправді, як твердить автор, зі зміною царської влади на більшовицьку мало що змінилося у самій державі:

«Лишилася армія – тепер червона, є й поліція, й охранка-чека, й кара смерті, й самоволя губернаторів-комісарів, і ссилка на Сибір, і підкупність урядників, і непошанування законів. Та сама нагінка на інтелігенцію, переслідування національних рухів, та сама засада: розділяй і пануй, аби тільки вдержати фікцію «єдиної, неподільної». Для того фантому російська інтелігенція готова простити большевикам меч і морд і під покришкою «смєни вєх» вернути на «родіну» й працювати даліше для добра матушки Расєї».

Тарас Франко дуже влучно і точно діагностує тогочасну соціально-політичну ситуацію в підрадянській Україні. Розпорошення і винищення різних соціальних верств – селян та робітників, капіталістів та поміщиків, урядовців та інтелігентів – розколело і дезорганізувало країну. Пасивність та резигнація українських селян, що «більшовиків кленуть, але збіже їм дають, України ждуть, але з заложеними руками»; винищення робітничого класу, який «з голоду здатний на все»; занепад освіти; державне здирство і спекуляція – усе це сумні реалії буття українського народу на початку 20-х років ХХ ст.

Тарас ФРАНКО

ЧИМ ДЕРЖАТЬСЯ БОЛЬШЕВИКИ?

Зовнішні причини. – Природні закони. – Закон глупоти. – Ворожі сили розпорозені. – Пасивність українських селян. – Почин робітників. – Робітнича кляса. – Піррова перемога. – Чи довго ще? – Перспектива самостійної України.

Які є причини, що большевики так довго держаться, мимо інвазій і бльокади, мимо голоду і цілковитої нездарности відбудувати Росію, проти волі народів і 90 прц. власного люду, всупереч стихії? Це питання ставлять собі раз у раз і мешканці федерації, й чужі політики, й ріжно на нього відповідають. Причин, без сумніву, багато. Сильний внутрішній терор і слабість та недостача порозуміння між сусідніми державами, що своїми арміями могли би вкупі без труду розвалити комуну. Інтерес великих держав, аби так звана Росія якнайдовше була слаба й незорганізована, аби не загрозувала Індіям та Дарданелям, аби в союзі із слабою Німеччиною не могла мішатися до європейських справ та все-таки була страхопудом Франції й Польщі.

Але є й глибші причини. Це два відвічні, безмірно сильні, бо природні закони: реакції й інерції, що хвилево забезпечують большевикам панування. Царат так дався в знаки всім верствам громадянства, що християни терплять панування жидів, аби лиш не мати до діла з царськими жандармами, робітники гинуть без праці, аби лиш не допустити повороту давних фабрикантів, селяни платять величезні податки, аби лиш задержати землю й не бачити поміщиків. Всі на купу терплять самоволю й безправство, раді, що позбулися царських законів. Страшний гнет царизму викликав як природну реакцію ославлену свободу.

Але силою безвладности царська поліційна система мало в чім змінилася. Лишилася армія – тепер червона, є й поліція, й охранка-чека, й кара смерті, й самоволя губернаторів-комісарів, і ссилка на Сибір, і підкупність урядників, і непошанування законів. Та сама нагінка на інтелігенцію, переслідування національних рухів, та сама засада: розділай і пануй, аби тільки вдержати фікцію «єдиної, неподільної». Для того фантому російська інтелігенція готова простити большевикам меч і морд і під покришкою «смени вех» вернути на «родіну» й працювати дальше для добра матушки Расеї.

Раз склеєна держава силою безвладности держиться і летить, як та гоголівська тройка. Інші народи відступають на бік (аби не заразитися комуною) і дають їй дорогу – в пропасть.

Большевики панують. Сто разів змінюють програму, відступають назад і крутять на всі боки, але держаться. Стає їм у пригоді ще третій закон, сильніший,

як усі большевицькі закони, на купу взяті: закон людської глупоти. На дурнях світ стоїть. Царат спирався на темноті народній і большевики також. Мимо всяких бомбастичних заяв, неграмотність у Росії зовсім не зменшилася. На освіту видається дуже мало. Та й яка то освіта збудована на неправді й обмані.

Внутрішні сили, що могли би звалити большевизм, знищені, стероризовані, розпорошені і дезорганізовані. Капіталісти й поміщики сидять за границею, я їх гавкіт з «Росії» чи якого «Руля», хоч не приємний большевикам, але мало шкідливий, бо відомости, подавані з совдепії, часто тенденційні й неправдиві.

Інтелігенція здесяткована й зuboжіла, на урядових посадах зв'язана, на вільних без впливу, лиш мріє про колишню Росію й бавиться анекдотами про сучасну. Селянство темне, консервативне по вдачі, відчуває інстинктивно потребу відпочити по війнах, відродитися, обновити й скріпити господарство, вороже переворотам.

На Україні селянство до того всього ще знеохочене частою зміною влади, ослаблене невдалими повстаннями з резигнацією піддалося долі. Економічно українські селяни стоять досить добре і тому не хочуть зміни ладу. До того ще й нема між ними одности й спільности інтересів. Одні з них задоволені існуючим ладом, другі хочуть царя, найбільша, але незорганізована, група хоче самостійної України з Петлюрою. Большевиків кленуть, але збіже їм дають, України ждуть, але з заложеними руками. Не роблять нічого, щоби приспішити її приході. А як виглядала їх підтримка, всі знаємо зі свіжого минулого. Козаки тікали до дому, села не хотіли давати податків ні рекрута й збройно виступали проти української влади й війська, на розігнання Центр[альної] Ради не реагували, проти московського заливу не боронилися. На кождім кроці бачимо страшні наслідки царизму. Незорана нива не може видати плодів. Треба вложити силу праці, а вона утруднена. Організація на національнім ґрунті майже неможлива, хіба підпільна. Агітація з закордону не може конкурувати з державною, знаменито поставленою.

Свідоміші селяни кажуть, що без почину робітників вони перші не піднімуть повстання, бо вже безліч разів попеклися. Як же ставляться робітники до «своєї» влади?

Перемогу над буржуазним ладом здобули вони ціною знищення власної кляси. Маса згинуло їх у боях, багато відтягнули їх від варстату уряди й політика. Страшний занепад фабричного промислу повиганяв силу робітників з міст на села. Тепер їх стан здеклясований, мимо привілеїв безмірно слабкий. Не маючи змоги власними силами відновити продукцію, робітнича кляса автоматично втратила владу, що перейшла в жидівські руки. Жиди всіма силами бережуться дратувати робітників і їздять їм на спині. Власне населення вмирає з голоду, а шеф Комінтерну сипле міліони золотих рублів на заграничну агітацію й піддержує всюди компартії. А пролетаріят усюди революційний. З голоду здатний на все, «аби гірше та инше». Диктатура пролетаріату здалека дуже приманчива, як

і слова Маркса, що пролетаріят не має ніщо до втрачання, крім своїх кайданів. Приклад України показав, що він таки ще має дещо до втрачання: здоровля, силу, національне обличчя, працю, добробут й життя. Все це може він утратити і «може здобути весь світ».

Поки що здобув він Україну й Росію і ледве дихає з упливу крові.

Позбувся приватної експльоатації, а має два рази гіршу державу, здобув 8-годинний день праці і не хватяє самої праці, ні сили до неї, з сильною й організованою кляси через поділ на большевиків і меншевиків та через пиргові «перемоги» на всіх фронтах став безголосим знярядом у руках компартії.

Тепер робітникам навіть страйкувати не вільно. Як же: проти держави й диктатури пролетаріату? Мимо того раз у раз мусять страйкувати.

Український фабричний пролетаріят перестав давно бути продуктивною клясою: живе на кошт села здирством і спекуляцією.

Чи довго так триватиме? Україна є (не знати чи на жаль, чи на щастя) країною неможливих обмежень і необмежених можливостей. До часу збанок воду носить, може урватися вухо і терпеливість людям і звалять самі большевизм. Може звалить його закордонна інтервенція, або обезкровить бльокада. Не треба забувати, що большевики через використання церковних скарбів дуже скріпилися. Позірно зростає їх авторитет. Зачинають з ними балакати держави, а рівночасно відпадають партії від Комінтерну і зростає вплив робітничої опозиції в Москві. Здобули фонди, а невдоволення в краю збільшується, голод дальше шаліє.

Є перспективи на урожай, а нема перспектив на заграничну позичку й відбудову. Через фіяско Генуї став союз з німцями безвартним. Зріст централізму паралізується зростом свідомости й сепаратизму серед «іногородців».

Чи по розпаді большевизму прийде зразу самостійна Україна – трудно сказати. Залезатиме це в не лише від внутрішньої сили українства, але й від укладу європейських державних сил, інтересів та впливів. Без чужої допомоги ще ніяка держава не повстала і без однодушної волі громадянства також ні!

Natalia TYKHOLAZ

TARAS FRANKO'S ANTI-COMMUNIST PUBLICISM

Taras Franko's article «What are the bolsheviks are held by?» (Public Herald, 1922) from the series of essays with a clear anti-communist orientation was first introduced into scientific circulation.

Key words: Bolshevism, occupation, repressions, publicism.